

УДК 159.9.072.4

Борисова Аліна Олексіївна

завідувач кафедри іноземних мов,
керівник Центру міжнародної освіти та співробітництва,
Харківський державний університет харчування та торгівлі.
E-mail: baa62@ukr.net.
ORCID: orcid.org/0000–0001–9478–9329

ТРАНСФОРМАЦІЯ КАРТИНИ СВІТУ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНИХ РЕСУРСІВ МІЖКУЛЬТУРНОЇ АДАПТАЦІЇ

У роботі досліджено процес міжкультурної адаптації студентів-іноземців. Розроблено та впроваджено програму психолого-педагогічного супроводу міжкультурної адаптації. Обґрунтовано, що програма супроводу має реалізовуватися у трьох напрямках. Показано, що цими напрямками є: загальне сприяння адаптації, розвиток універсальних ресурсів подолання складних життєвих ситуацій, розвиток етноспецифічних ресурсів адаптації. Доведено, що розвиток універсальних та етноспецифічних ресурсів міжкультурної адаптації є фактором оптимізації (позитивної трансформації) картини світу студентів-іноземців.

Ключові слова: картина світу, міжкультурна адаптація, ресурси адаптації, етнотолерантність, етноідентичність, ресурси подолання.

Постановка проблеми. Найважливішим етапом життєвого шляху будь-якої людини є обрання майбутньої професії та отримання відповідної освіти. Від процесуальних особливостей та результатів здійснення цього життєвого вибору багато в чому залежить успішність та благополуччя особистості в усіх сферах її буття. На сьогодні значна кількість молоді з тих чи інших причин отримує вищу освіту у навчальних закладах інших країн. Кожен з таких студентів під час навчання проходить складний процес «множинної» адаптації — не тільки до умов навчання та перебування у конкретному виші, але й до соціокультурних особливостей країни навчання. Некерованість процесу соціально-психологічного та соціокультурного пристосування студентів-іноземців може призводити до суттєвих негативних наслідків щодо їх психічного і фізичного благополуччя, забруднень соціальної взаємодії. Отже, дослідження особливостей перебігу та особистісних факторів міжкультурної адаптації є досить актуальним завданням сучасної вікової та педагогічної психології.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблеми соціально-психологічного пристосування трудових, освітніх, політичних та ін. мігрантів знайшли своє відображення у дослідженнях значної кількості науковців (Г. Андреева, Дж. Беррі, Н. Іванова, Н. Лебедева, І. Мнацаканян, А. Налчаджян, Б. Паригін, С. Рижова, Г. Солдатова, Т. Стефаненко, Г. Тріандіс та ін.). Для позначення процесу, у перебігу якого відбувається призвичаювання мігранта (візитера) до нових для себе умов країни перебування, викорис-

товують поняття «етнокультурна адаптація», «соціокультурна адаптація», «аккультурація», «інкультурація», «міжкультурна адаптація» та ін. Втім, найбільш прийнятним є термін «міжкультурна адаптація», оскільки, за твердженням Т. Стефаненко, провідної дослідниці проблем цього напрямку, саме культура є основним фактором, який полягає в основі етнічних розбіжностей психіки людей [4]. Таким чином, провідне життєве завдання, яке постає перед молододу людиною, яка приїздить задля отримання вищої освіти в іншу країну, це — «міжкультурна адаптація» — «складний процес, в разі успішного завершення якого людина досягає відповідності (сумісності) з новим культурним середовищем, приймаючи його традиції як свої власні та діючи у відповідності до них» [4, с. 326].

У сучасних психологічних дослідженнях визначено прояви успішності міжкультурної адаптації, це — активна конструктивна участь людини в соціальному та культурному житті нового соціуму, повноправна взаємодія з її представниками, відчуття психологічного благополуччя та насиченості життя важливими позитивними подіями [4]. Досліджено базовий фоновий феномен адаптації — «культурний шок», який є симптомокомплексом негативних переживань: підвищеної напруги, втрати, відстороненості та відчуженості, знедоленості, тривоги, образи та обурення, безпорадності, соціальної неадекватності та ін. [5]. Описано наслідки несприятливого перебігу культурного шоку — деструктивні зміни в етнопсихологічному статусі студентів-іноземців, внаслідок чого найпоширенішими побічними ефектами процесу міжкультурної адаптації, окрім нервово-психічних проблем, є спотворення етнічної ідентичності [3] та зниження етнічної толерантності [2]. Також виявлено зовнішні та внутрішні чинники успішності адаптації до нового соціокультурного середовища, етапи та стратегії проходження (Дж. Беррі, П. Бок, С. Єніколов, Н. Іванова, Н. Лебедева, І. Мнацаканян, К. Оберг, Л. Почебут, С. Рижова, Г. Солдатова, Т. Стефаненко, О. Татарко, Г. Тріандіс, Є. Шлягіна та ін.). Втім, не всі важливі аспекти проблеми міжкультурної адаптації знайшли своє відображення у роботах вітчизняних та зарубіжних науковців. Зокрема, відкритим залишається питання взаємозв'язку особливостей перебігу міжкультурної адаптації та картини світу як провідного світоглядного утворення студентів-іноземців.

Мета статті — дослідити особливості трансформації картини світу студентів-іноземців у процесі міжкультурної адаптації у країні навчання.

Результати дослідження. Картина світу є базовим світоглядним феноменом людини, що виникає та змінюється як результат суб'єктивної інтерпретації людиною зовнішньої та внутрішньої реальності. Значення картини світу полягає в тому, що вона дозволяє людині орієнтуватися у тому, що відбувається, приймати більш-менш адекватні рішення та реалізовувати їх у цілеспрямованій поведінці [1].

Теоретико-методологічною основою нашого дослідження було положення про те, що для розуміння сутності змін, що відбуваються у психіці студента-іноземця під час перебування в країні навчання, найбільш важливою психологічною категорією є категорія «картина світу». Саме це світоглядне утворення підлягає найбільшому тиску з боку етнокультурних особли-

ностей нового суспільства та зазнає найсуттєвішої трансформації під час міжкультурної адаптації. Виходячи з цього, в якості гіпотези дослідження було висунуто припущення, що цілеспрямований розвиток особистісних ресурсів міжкультурної адаптації студентів-іноземців може бути фактором позитивних змін у змістових особливостях їх картини світу.

Для перевірки цієї гіпотези на базі державних навчальних закладів IV рівня акредитації м. Харкова було проведено емпіричне дослідження, в якому прийняли участь 72 іноземних студента віком 19–25 років, громадян Китаю, країн Африки, арабських країн та країн сходу колишнього СРСР. 35 з них склали експериментальну групу, 37 — контрольну.

На першому етапі дослідження було вивчено показники успішності міжкультурної адаптації та особливості розвитку особистісних ресурсів міжкультурної адаптації студентів-іноземців.

У наших попередніх роботах обґрунтовано можливість виділення універсальних (необхідних будь-якій людині в будь-якій складній ситуації) та етноспецифічних ресурсів міжкультурної адаптації. Проведені дослідження дозволили довести, що до універсальних ресурсів належать життєстійкість, толерантність до невизначеності, здатність до конструктивного копінгунгу, до етноспецифічних — позитивна етнічна ідентичність та етнічна толерантність (Борисова А. Універсальні та етноспецифічні ресурси міжкультурної адаптації студентів-іноземців, 2015). Отже, психологічну діагностику особистісних ресурсів міжкультурної адаптації було здійснено за допомогою відповідних методик:

– універсальні ресурси подолання складних життєвих ситуацій: Короткої версії тесту життєстійкості М. Кузнецова та ін.; Опитувальника копінгунг-стратегій К. Кравера та ін.; Опитувальника толерантності до невизначеності С. Баднера;

– етноспецифічні ресурси адаптації: Методики вимірювання вираженості етнічної ідентичності Дж. Фінні; Опитувальника типів етнічної ідентичності Г. Солдатової; Методики «Індекс толерантності» Г. Солдатової.

Показники успішності процесу міжкультурної адаптації досліджено за допомогою Опитувальника адаптації особистості до нового соціокультурного середовища Л. Янковського, Методики оцінки якості життя Р. Еліота, Опитувальника культурного шоку І. Мнацаканян.

Порівняння результатів контрольної та експериментальної групи за результатами констатувального вимірювання не виявило між ними статистично значущих розбіжностей за діагностованими показниками.

Із залученням експериментальної групи було проведено формувальний експеримент, сутність якого полягала у впровадженні комплексної програми психолого-педагогічного супроводу міжкультурної адаптації. Психолого-педагогічні інтервенції розробленої програми у залежності від їх спрямованості та психологічного змісту проводилися в аудиторній (спільна діяльність студентів та агента інтервенцій — психолога, куратора студентської групи, працівника підрозділу по роботі з іноземними громадянами в межах навчально-виховного процесу вишу), позааудиторній (спільна діяльність студентів та агентів інтервенцій у соціальному середовищі поза

ВНЗ) та індивідуальній (взаємодія психолога зі студентом) формах. Характеристику реалізованої корекційно-розвивальної Програми супроводу наведено у табл. 1.

Таблиця 1

**Програма психолого-педагогічного супроводу
міжкультурної адаптації іноземних студентів у країні навчання**

Форма роботи	Психолого-педагогічні інтервенції
Напрямок роботи: Загальне сприяння процесу міжкультурної адаптації	
Аудиторна	Психологічний курс-факультатив «Психологія міжкультурної адаптації»
	Перегляд відеоматеріалів, що сприяють знайомству з соціокультурними особливостями країни навчання та рідних країн інших студентів
	Психологічний тренінг міжкультурної комунікації
Позааудиторна	Ознайомчі екскурсії (музеї, виставки, культурно-мистецькі заходи)
	Заходи у системі виховної роботи вишу з залученням іноземних студентів та студентів-громадян України
	Індивідуальні психологічні консультації з проблем міжкультурної адаптації та інтеграції
Самостійна робота	Виконання «домашніх завдань» за тематикою курсу «Психологія міжкультурної адаптації»
	Робота з роздавальним матеріалом, реферування літератури за проблемами міжкультурної адаптації
	Підготовка індивідуальних та колективних проєктів з ознайомлення інших студентів та викладачів вишу з особливостями рідної культури
	Підготовка індивідуальних та колективних проєктів з метою ознайомлення інших студентів із особливостями країни навчання та інших країн світу
Напрямок роботи: Розвиток універсальних ресурсів подолання складних життєвих ситуацій	
Аудиторна	Комплексний психологічний тренінг: життєстійкості; толерантності до невизначеності; асертивності; долаючої поведінки
Позааудиторна	Індивідуальні психологічні консультації з проблем протистояння складним життєвим обставинам
Самостійна робота	Ведення «Щоденника» особистісного розвитку, зміцнення витривалості та здатності ефективного подолання деструктивного впливу складних життєвих обставин
Напрямок роботи: Розвиток етноспецифічних ресурсів міжкультурної адаптації	
Аудиторна	Психологічний курс-факультатив «Психологія міжетнічної толерантності»
	Тренінг етнічної толерантності та позитивної етнічної ідентичності
Позааудиторна	Індивідуальні психологічні консультації
Самостійна робота	Ведення психологічного «Щоденника» — фіксація та усвідомлення епізодів толерантного та інтолерантного поведіння (власного та оточуючих)
	Виконання «домашніх завдань» на усвідомлення проблем ідентичності

Після завершення програми було проведене контрольне дослідження. Оцінка ефективності програми, реалізованої у рамках формуального експерименту, здійснювалася шляхом зіставлення показників успішності процесу та особистісних ресурсів міжкультурної адаптації студентів-іноземців контрольної та експериментальної груп за класичною схемою «до / після». Результати експериментальної групи наведено у табл. 2 та 3.

Таблиця 2

Показники успішності міжкультурної адаптації до (1) та після (2) впровадження Програми психолого-педагогічного супроводу

	Показники адаптації за тестом Л. Янковського						Якість життя	Культурний шок
	Адаптивність	Конформність	Інтерактивність	Депресивність	Ностальгія	Відчуженість		
1	7,34	11,86	6,89	10,77	9,73	9,3	19,8	5,51
2	10,13	10,02	9,54	7,53	6,49	6,7	27,4	3,24
t	2,721**	нз	2,054*	2,813**	2,249*	2,115*	3,02**	2,948**

Примітки: * — $p < 0,05$; ** — $p < 0,01$.

Дані, наведені у табл. 2, показують, що результатами участі експериментальної групи у Програмі психолого-педагогічного супроводу є певні позитивні зрушення в оцінках схильності реалізовувати різні стратегії соціокультурного пристосування та у суб'єктивних показниках успішності міжкультурної адаптації. Так, на статистично значущому рівні зросли оцінки адаптивних стратегій адаптації (активність та інтерактивність), знизилася тенденція до депресивності, ностальгії та відчуженості. Суттєвими позитивними результатами є також зростання суб'єктивної задоволеності життям та послаблення культурного шоку.

Результати, наведені у табл. 3, показують наявність статистично значущих позитивних змін у досліджуваних експериментальної групи:

– щодо універсальних ресурсів подолання складних життєвих ситуацій — відзначається збільшення показників життєстійкості та здатності обирати продуктивні стратегії копінг поведінки (активне подолання, планування, пошук інструментальної соціальної підтримки, позитивне переформулювання проблеми та особистісне зростання); знижено оцінки інтолерантності до невизначеності та схильності удаватися до деструктивних стратегій копіngu (заперечення, поведінковий та мисленевий відхід від проблеми);

– щодо етноспецифічних ресурсів міжкультурної адаптації — зазначено зростання показників за когнітивним і афективними компонентами вираженості етнічної ідентичності та збільшення сформованості її нормального (сбалансованого), виявлення зростання етнічної толерантності та зниження етнотолерантності, етноізоляціонізму та етноогоїзму в етнічній ідентичності.

Таблиця 3

Показники особистісних ресурсів міжкультурної адаптації до (1) та після (2) впровадження Програми психолого-педагогічного супроводу

Показники особистісних ресурсів міжкультурної адаптації	Результати		t
	1	2	
Життєстійкість	24,31	32,95	2,298***
Інтолерантність до невизначеності*	74,73	59,3	3,215****
Копінг-стратегії**:			
активне подолання	7,2	10,6	3,367****
планування	6,7	9,8	2,819****
пошук соціальної підтримки інструментального характеру	5,2	8,4	3,094****
позитивне переформулювання	4,4	8,2	4,215****
заперечення	8,4	5,9	2,115****
поведінковий відхід від проблеми	7,9	5,5	2,576****
мисленнєвий відхід від проблеми	8,4	5,3	2,612****
Вираженість етнічної ідентичності:			
когнітивний компонент	9,9	14,32	2,334***
афективний компонент	15,01	21,29	2,591***
Типи етнічної ідентичності:			
етнонігілізм	4,9	2,3	2,891****
норма	7,4	10,15	2,716****
етноізоляціонізм	6,2	3,01	3,299****
етноогоїзм	4,43	2,15	3,515****
Етнічна толерантність	74,3	89,27	2,415****

Примітки: * — у відповідності до своїх процедурних особливостей, опитувальник толерантності до невизначеності С. Баднера визначає інтолерантність; ** — наведено дані за копінг-стратегіями, оцінки яких зазнали статистично значущих змін; *** — $p < 0,05$; **** — $p < 0,01$; ***** — $p < 0,001$.

У контрольній групі зазначених конструктивних змін зафіксовано не було, отже, результати табл. 2 та 3 дозволяють стверджувати, що позитивна динаміка показників успішності та міжкультурної адаптації розвитку її особистісних ресурсів у студентів-іноземців експериментальної групи є результатом саме впровадження Програми психологічного супроводу.

Для перевірки гіпотези про те, що цілеспрямований розвиток особистісних ресурсів міжкультурної адаптації студентів-іноземців є фактором позитивних змін в змістових особливостях їх картини світу, було проведено зіставлення результатів її діагностики до та після впровадження Програми психолого-педагогічного супроводу. При підборі методик психологічної діагностики особливостей картини світу студентів-іноземців ми спиралися на уявлення про те, що структурно цей психічний феномен може бути диференційований на: уявлення про себе (образ-Я), уявлення про інших людей, уявлення про навколишній світ, уявлення про своє життя [5, с. 41]. На основі цього положення було обрано такі методики: Метод діагностики міжособистісних ставлень Л. Собчик — МДМС (діагностовані змістові аспекти картини світу — образ Я, образ інших); Особистісний диференціал — ОД (аспекти — образ Я, образ інших); Методика «Атрибутивні характеристики» — АХ (аспекти — образ Я, образ інших); Тест смисложиттєвих

орієнтацій Д. Леонт'єва — СЖО (аспект — уявлення про життя); Опитувальник соціальних аксіом SAS-60 М. Бонда та К. Леунга (аспекти — образ інших, уявлення про оточуючий світ, уявлення про життя); Шкала базисних переконань Р. Янофф-Бульман — ШБП (аспекти — образ Я, образ інших, уявлення про світ). Результати експериментальної групи наведено у табл. 4–7.

Таблиця 4

Особливості образу-Я в картині світу студентів-іноземців до (1) та після (2) впровадження Програми психолого-педагогічного супроводу міжкультурної адаптації

	МДМС: доброзичливість	ОД			АХ		СЖО: Локус контролю — Я	ШБП		
		Оцінка	Сила	Активність	Позитивні	Негативні		Цінність власного Я	Ступінь самоконтролю	Ступінь удачливості, везіння
1	1,29	6,03	5,6	5,83	6,4	5,3	17,58	3,64	3,49	3,76
2	4,1	8,45	6,2	6,35	7,8	3,9	22,13	4,72	4,51	4,21
t	2,315*	2,224**	нз	нз	2,145*	2,23*	2,546*	2,391**	2,415*	нз

Примітки: * — $p < 0,05$; ** — $p < 0,01$.

Результати, наведені у табл. 4, показують що внаслідок участі студентів-іноземців експериментальної групи у Програмі супроводу міжкультурної адаптації досягнуто таких позитивних змін в особливостях картини світу щодо образу-Я: збільшення доброзичливості у ставленні до оточуючих; зростання самоповаги та самоприйняття; підвищення кількості позитивних та зниження кількості негативних характеристик в етнічних автостереотипах; зміцнення впевненості у власній здатності керувати власним життям; укріплення переконань у цінності своєї особистості та здатності до самоконтролю.

Таблиця 5

Особливості образу інших у картині світу студентів-іноземців до (1) та після (2) впровадження Програми психолого-педагогічного супроводу міжкультурної адаптації

	МДМС: доброзичливість	ОД			АХ		ШБП: Доброта людей	SAS: Соціальний цинізм
		Оцінка	Сила	Активність	Позитивні	Негативні		
1	0,89	5,43	5,54	6,12	5,9	7,4	3,81	3,85
2	1,74	7,21	6,83	6,87	8,4	4,8	4,01	3,01
t	2,316*	2,724**	2,276*	нз	3,156**	2,984**	нз	2,212*

Примітки: * — $p < 0,05$; ** — $p < 0,01$.

Таблиця 6

Особливості уявлення про оточуючий світ студентів-іноземців до (1) та після (2) впровадження Програми психолого-педагогічного супроводу міжкультурної адаптації

	SAS			ШВП			
	Соціальна гнучкість	Контроль долі	Релігійність	Прихильність оточуючого світу	Справедливість світу	Контрольованість світу	Випадковість як принцип розподілення подій
1	3,41	3,21	3,35	3,61	3,86	3,42	3,93
2	4,23	3,16	3,22	4,35	4,02	4,91	3,71
t	2,015*	нз	нз	2,116*	нз	3,315**	нз

Примітки: * — $p < 0,05$; ** — $p < 0,01$.

Дані табл. 5 показують, що результатами участі студентів експериментальної групи в формульованому експерименті стали такі зміни картини світу в аспекті образу інших: збільшення схильності сприймати оточуючих як людей доброзичливих; зростання рівня поваги та впевненості у їх енергійності та рішучості; збільшення кількості позитивних та зниження кількості негативних характеристик в етнічних гетеростереотипах; послаблення негативних переконань щодо природи людини взагалі.

Дані табл. 6 засвідчують, що розвиток особистісних ресурсів міжкультурної адаптації виявився фактором таких позитивних змін в уявленнях студентів-іноземців про оточуючий світ: укріпленні віри у наявності багатьох доступних альтернативних варіантів розв'язання проблемних ситуацій; зміцнення переконання у контрольованості світу як здатності людини впливати на події.

Таблиця 7

Особливості образу власного життя у картині світу студентів-іноземців до (1) та після (2) впровадження Програми психолого-педагогічного супроводу міжкультурної адаптації

	СЖО					SAS: Нагорода за зусилля
	Ціль	Процес	Результат	Локус контролю життя	Загальний	
1	28,15	27,8	23,19	26,34	92,13	3,34
2	33,64	31,84	24,21	30,28	110,51	4,01
t	2,444*	нз	нз	3,224**	2,356*	2,056*

Примітки: * — $p < 0,05$; ** — $p < 0,01$.

Дані, наведені у табл. 7, показують, що після участі студентів-іноземців у Програмі психолого-педагогічного супроводу міжкультурної адаптації у

них можна відзначити збільшення загального рівня осмисленості життя, зміцнення впевненості у наявності значущих цілей на майбутнє та у керуваності життєвого шляху; укріплення переконання у винагороджуваності та позитивних результатах цілеспрямованих зусиль з налагоджування власного життя.

У контрольній групі зазначених позитивних змін виявлено не було. Отже, дані табл. 4–7 дозволяють стверджувати, що результатом проведеного дослідження є підтвердження гіпотези про те, що цілеспрямований розвиток особистісних ресурсів міжкультурної адаптації є фактором оптимізації (позитивної трансформації) особливостей картини світу студентів-іноземців.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Процес міжкультурної адаптації іноземних студентів потребує психолого-педагогічного супроводу з боку психологічної служби навчального закладу.

Найбільшому тиску з боку етнокультурних особливостей нового суспільства підлягає базове світоглядне утворення у психіці студентів-іноземців — картина світу, яка зазнає суттєвої трансформації під час міжкультурної адаптації.

Напрямами інтервенцій із психолого-педагогічного супроводу міжкультурної адаптації є: загальне сприяння процесу адаптації, розвиток особистісних ресурсів подолання та етноспецифічних ресурсів адаптації.

Розвиток особистісних ресурсів міжкультурної адаптації є фактором оптимізації (позитивної трансформації) змістових особливостей картини світу студентів-іноземців під час перебування у країні навчання.

Перспективи дослідження полягають у подальшому з'ясуванні особистісних та соціальних факторів оптимізації картини світу студентів-іноземців.

Список використаних джерел та літератури

1. Берулава Г. А. Образ мира как ориентировочная основа индивидуальных паттернов психической активности / Г. А. Берулава, М. М. Берулава // Роль стереотипов в психической активности личности. — М. : Гуманитарная наука, 2010. — 157 с.
2. Почебут Л. Г. Кросс-культурная и этническая психология / Л. Г. Почебут. — СПб. : Питер, 2012. — 336 с.
3. Солдатова Г. У. Психология межэтнической напряженности / Г. У. Солдатова. — М. : Смысл, 1998. — 389 с.
4. Стефаненко Т. Г. Этнопсихология / Т. Г. Стефаненко. — М. : Институт психологии РАН, «Академический проект», 1999. — 320 с.
5. Oberg K. Cultural Shock : Adjustment to new cultural environments / K. Oberg // Practical anthropology. — 1960. — № 7. — P. 177–182.

References

1. Berulava G. A. Obraz my`ra kak ory`enty`rovochnaya osnova y`ndy`vy`dual`nykh patternov psy`xu`cheskoj akty`vnosty` / G. A. Berulava, M. M. Berulava // Rol` stereoty`pov v psy`xu`cheskoj akty`vnosty` ly`chnosty`. — M. : Gumany`tarnaya nauka, 2010. — 157 s.
2. Pochebut L. G. Kross-kul`turnaya y` etny`cheskaya psy`xology`ya / L. G. Pochebut. — SPb. : Py`ter, 2012. — 336 s.

3. Soldatova G. U. Psy`xology`ya mezhdnny`cheskoj napryazhennosty` / G. U. Soldatova. — M. : Smysl, 1998. — 389 s.
4. Stefanenko T. G. Etnopsy`xology`ya / T. G. Stefanenko. — M. : Y`nsty`tut psy`xology`y` RAN, «Akademy`chesky`j proekt», 1999. — 320 s.
5. Oberg K. Cultural Shock : Adjustment to new cultural environments / K. Oberg // Practical anthropology. — 1960. — № 7. — P. 177–182.

Борисова Алина Алексеевна

заведующая кафедрой иностранных языков,
руководитель Центра международного образования и сотрудничества,
Харьковский государственный университет питания и торговли

**ТРАНСФОРМАЦИЯ КАРТИНЫ МИРА ИНОСТРАННЫХ
СТУДЕНТОВ В ПРОЦЕССЕ РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТНЫХ РЕСУРСОВ
МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ**

Резюме

В работе исследован процесс межкультурной адаптации студентов-иностранцев. Разработана и апробирована программа психолого-педагогического сопровождения межкультурной адаптации. Обосновано, что программа сопровождения должна реализовываться в трех направлениях. Показано, что этими направлениями являются: общее содействие адаптации, развитие универсальных ресурсов преодоления сложностей, развитие этноспецифических ресурсов адаптации. Доказано, что развитие универсальных и этноспецифических ресурсов адаптации является фактором оптимизации (позитивной трансформации) картины мира студентов-иностранцев.

Ключевые слова: картина мира, межкультурная адаптация, ресурсы адаптации, этнотолерантность, этноидентичность, ресурсы преодоления.

Borysova Alina

Head of the Department for International Cooperation,
International students Director, Head of the Chair of foreign languages,
Kharkiv State University of Food Technology and Trade

**TRANSFORMATION OF THE OF STUDENTS-FOREIGNERS WORLD
PICTURE IN THE PROCESS OF DEVELOPMENT OF PERSONALITY
RESOURCES OF CROSS-CULTURAL ADAPTATION**

Abstract

The article of research is transformation of the world picture in the process of cross-cultural adaptation of students-foreigners. Research hypothesis — purposeful development of personality resources of cross-cultural adaptation of students-foreigners is the factor of optimization (positive transformation) of the world picture. The methods of research — the methods of psychological diagnostics of strategies of cross-cultural adaptation, subjective quality of life, culture shock, universal resources of difficult life situations overcoming, ethno-specific resources of adaptation. The program of psychological and pedagogical accompaniment of cross-cultural adaptation is worked out. The program sent to the general assistance of adaptation, development of universal resources of overcoming (hardiness, tolerance for ambiguity, coping) and ethno-specific resources of cross-cultural adaptation (ethnic tolerance and ethnic

identity). Realization of the program allowed to prove its positive influence on the indexes of cross-cultural adaptation. The result of participation of students-foreigners in the program of psychological and pedagogical accompaniment of cross-cultural adaptation is transformation of the of world picture features. Diagnosed changes of the world picture: forming of positive ideas about itself and people, persuasion about life sense, beliefs about positive nature of the social world. The exposure of positive transformation of the world picture proves that development of personality resources of cross-cultural adaptation is the factor of optimization of the world picture.

Key words: world picture, cross-cultural adaptation, resources of adaptation, ethnic tolerance, ethnic identity, resources of overcoming.

Стаття надійшла до редакції 06.03.2015